

Andrej Ivanuša

»POSODI MI JURJA«

POSOJANJE DENARJA JE UMAZANO IN NEKRŠČANSKO DELO

»Posojanje denarja in zaračunavanje obresti je umazano in nekrščansko delo!« je rohnel s svete prižnice v Avignonu papež Klement V. v začetku 12. stoletja. Svetovna cerkev je vsem kristjanom prepovedala, da zahtevajo obresti za posojen denar. Tako so bili posojilodajalci ob zaslužek in grozila je prava finančna katastrofa.

PAPEŽEVA PREPOVED IN VZPON ŽIDOVSKIH BANKIRJEV

Evropski kralji, carji in knezi so nujno potrebovali velika posojila za dolgotrajne vojne in zahtevne gradbene posege, a tudi za svoj luksuz in udobje. Židje so bili v tem času edini, ki jim vera ni prepovedovala opravljati to »umazano« delo. Med seboj si sicer niso smeli obračunati obresti, pripadnikom drugih ver pa so jih seveda lahko naložili. Kar je bilo enim v škodo, je bilo drugim v korist. Na vrata židovskih bankirjev in posojilnic so pričeli trumoma trkati velikaši iz vse Evrope. Seveda so premeteni »trgovci z novci« kaj hitro zahtevali od vladarjev zaščito v zameno za »ugodna posojila«.

Sl.01 - Papež Klement V. (Raymond Bertrand de Got, 1264 – 1314) je bil papež od leta 1305 do smrti.

V tem času se Judje v večini držav niso smeli ukvarjati z večino obrti in je postala bančna dejavnost edina možnost za preživetje. Vendar je to pripeljalo do še večje osovraženosti med krščanskim prebivalstvom. Na dolgi rok je to vodilo do pogromov proti njim in do njihovih izgonov iz večine evropskih mest.

V vseh religijah in v različnih obdobjih je bilo prepovedano oduševanje in izkoriščanje denarne stiske. Vendar člani vseh verskih skupnosti prakticirajo posojanje denarja in zaračunavanje obresti. Prvi krščanski zbor je leta 325 prepovedal duhovnikom, predvsem pa pomembnim verskim vodjem, posojanje denarja in še posebej oduševanje. Duhovnikom je bilo dovoljeno posojanje denarja z obrestno mero, ki ni preseгла 1% na mesec. Ekumenski koncili so to dovoljenje kasneje prenesli samo na laike, duhovščina pa se je morala posvetiti le dušebrižništvu. Na tretjem lateranskem koncilu so sprejeli sklep, da osebe, ki posojajo denar po oduševskih obrestih ne smejo prejeti zakramentov in tudi nimajo pravice do krščanskega pogreba.

Papež Klement V. je vse skupaj še bolj zaostрил. Posojanje in obračun obresti je leta 1311 razglasil celo za krivoversko dejanje. Rojen je bil kot Raymond Bertrand de Got v mestu Villandraut, Aquitaine, Francija (1264 - 1314) in je znan kot papež, ki je zrušil moč Templjarskega reda. Svoje poslanstvo ni opravljal v Rimu, temveč v Avignonu v Franciji. Prav borba proti Templjarjem je zahtevala take ukrepe, saj so bili zelo bogati in glavni financerji tistega časa. Zato je v vseh krščanskih deželah skušal uveljaviti posvetno zakonodajo v taki smeri, da bi jim spodrezal finančno moč. Njegovi ognjevit govori s prižnice in politični pritisk na vladarje so bili uspešni. Bankirji niso smeli več zaračunavati obresti za posojanje denarja.

ZVITI ITALIJANSKI BANKIRJI

Sl.02 - Družina de Medici, na sredini Cosimo II. vojvoda Toskanski (1590-1621) z ženo Mario Magdaleno Avstrijsko (1589-1631) in sinom ter naslednikom Ferdinandom II. (1610-1670).

A tudi po njegovi smrti so prepovedi še naprej veljale in zavirale razcvet gospodarstva. Nekaj je bilo potrebno narediti. Kakšnih stopetdeset let kasneje so italijanski trgovci iz Genove, Siene in Firenc s pomočjo »kreativnega knjigovodstva« zaobšli cerkvene

prepovedi. Tako za posojila niso več zaračunavali »obresti«, temveč so stranke ob vračilu denarja dale »prostovoljne darove« ali »nagrade za tveganje«. Vodilna na tem področju je bila družina Medici v Firencah, ki je s posojanjem denarja veliko zaslužila in povečala moč in ugled tudi samega mesta. Postali so voditelji mesta, državnice in na koncu so bili nekateri njihovi člani izvoljeni za papeže. Sčasoma so na tiho spremenili neugodno bančno zakonodajo in odnos cerkve do tega vprašanja.

Papež Sixtus V (Felice Peretti di Montalto, 1521-1590) se je skušal temu še enkrat upreti in je v eni od svojih eciklik zapisal: »... zaračunavanje obresti je grdo do Boga in do človeka, je v nasprotju s svetimi kanoni in s pravo krščansko ljubeznijo.« Vendar temu zapriseženemu borcu proti reformaciji ni uspelo premagati novega bančnega lobija.

Sodobna beseda *banka* izvire iz italijanske besede *banco*, kar je v srednjem veku pomenilo mizo na kateri so potekali bančni posli. Takratni italijanski finančni imperiji veljajo danes za predhodnike sodobnega bančništva.

ANTIČNI POSOJILODAJALCI

V Babiloniji (18. stoletje pred našim štetjem) in kasneje v starem Egiptu je bil tempelj kraj, kjer so prebivalci spravljali svoje imetje in dragotine. Ni ga bilo junaka, ki bi si upal krasti iz svetega božjega prebivališča. Duhovniki so upravljali to silno bogastvo in pod kraljem Hamurabijem so lahko denar tudi posojali. Tako so bili Babilonci, vsaj kolikor je znano, prvi bankirji in njihovi templji prve banke.

Sl.03 – Tempelj boga pravice Šamaša (*Shamash*), kjer so si Babilonci sposojali denar.

Grki so bili v 5. stoletju pred našim štetjem trgovci, ki so oskrbovali obale Sredozemlja z vsakovrstnimi izdelki. Na njihovih trgovskih poteh so se nabrale velike količine kovancev, ki jih je bilo nepraktično prevažati po morju. Atenčani so se domislili, da bi lahko težke skrinje shranili v banki in s tem preprečili tveganje, da bi bili oropani. Bankir jim je izdal potrdilo o količini shranjenega denarja. Ta papir so predali bankirju na drugem otoku ali ob oddaljeni obali, ki jim je odštel zapisano količino denarja. Jasno, nekaj novcev je zadržal za svoje poplačilo. Kmalu so dajali tudi posojila in menjavali atenske sove za tuje valute.

V Rimskem imperiju so denar posojali vsi, ki so imeli višek denarja. Ni obstajala nikakršna zakonodaja, ki bi karkoli zapovedovala ali prepovedovala. To je vodilo do pogostih kaotičnih stanj, ki so bila odvisna od naravnih katastrof. Namreč, denar so si

večinoma sposojali kmetovalci in ga vračali ob žetvi. Običajna letna obrestna mera je bila od 4 do 12 odstotkov. Ko so se razmere zaostrele je skočila na 15 do 16, pa tudi do 24 in celo 48 odstotkov. Ob tem veliko ljudi ni znalo računati in so jih zviti posojevalci denarja kar pošteno molzli. A kljub vsemu so si ljudje na veliko sposojali denar in upali, da jim bo žetev ali naslednji vojaški pohod prinesel dovolj bogastva, da bodo dolgove vrnil. Nekaterim pa ni uspelo. Postali so na pol sužnji svojih posojilodajalcev ali pa so pobegnili. Mnogi so se priglasili v vojsko, da bi si nagrajali plena in povrnili dolgove.

Ta »igra« je bolj ali manj uspešno delovala vse do tretjega stoletja, ko je z razglasitvijo krščanstva za državno vero prišlo do spremembe zakonodaje. Takratni vladarji so skušali urediti to področje in določiti normalne obrestne mere, saj je to zahtevala vera. Še zlasti pa zato, ker so posojila pričela uničevati kmetijske proizvajalce in jih je veliko zapadlo v suženjstvo. Ob tem imperij ni več dobival bogastva z osvajanji novih dežel. Kakorkoli že, srednji vek je pravila igre postavil na druge temelje.

Tudi religije in družbe daljnega Vzhoda (Kitajska, Indija, Japonska) niso imele nič proti zaračunavanju obresti. Večinoma so ravnali pragmatično, češ, če se vsa živa bitja in rastline razmnožujejo, se lahko množi tudi denar. Posojali niso samo denarja, marveč tudi dobrine, na primer olive, dateljne, semena, živali, itd. Države so skušale regulirati posojila in so večinoma določale najvišjo dovoljeno obrestno mero. Zaradi slabih državnih uprav, nizke regulative in transportnih težav, je bilo to težko nadzorovati. A če so kršilca zalotili, je bila kazen drakonska – izguba življenja.

Na drugem koncu sveta, v Srednji Ameriki, so Maji in Azteki tudi poznali posojila, vendar niso zaračunavali obresti. Pravzaprav jim je bil ta pojem popolnoma neznan, saj so posojali izdelke in ne denarja. Za posojilo so včasih zaračunali stroške, še posebej, če je bilo potrebno izdelke prepeljati na večjo razdaljo. Če kreditojemalec svojih obveznosti ni poravnal, so zaplenili njegovo imetje in izdelke, lahko pa je postal tudi suženj.

MNOGO BOGASTVA RODI POHLEP

Leta 1661 je stockholmska Banco namesto kovancev pričela izdajati bankovce. Tako je postala prva banka v Evropi, ki je to naredila. Že prej so papirnat denar poznali na Kitajskem. A Banco je kmalu šla v stečaj, ker je enostavno natisnila preveč papirja in njegove vrednosti ni pokrila z realnimi kovanci in kovinami, predvsem z zlatom ter srebrom. Kar je od nje ostalo, je prevzela država Švedska in jo ponovno oživila leta 1668 po imenom Riksbanksen. Danes jo poznamo pod imenom Riksbanken, švedska centralna banka, in je tako to najstarejša delujoča banka na svetu.

Črni četrtek se je zgodil 24. oktobra 1929, ko se je zlomila borza na Wall Streetu v New Yorku. Napihnjena balon izposojenega denarja, ki so ga Američani v trumah investirali v rastoče delnice, je nenadoma počil. Za seboj je potegnil 9000 ameriških bank. Mnogo bogastva je rodilo pohlep po denarju in ljudje so se zaslepljeni poganjali za bogastvom, ki ga dejansko nikjer ni bilo. A zlom je za seboj potegnil vse svetovno gospodarstvo.

Pravijo da je zgodovina »slaba učiteljica«! Leta 2008 je mednarodna investicijska banka Lehman Brothers nakupila delnic, ki so bile vredne »vrtoglavih« 691 milijard dolarjev. To »bogastvo« je skupaj spravilo 26.000 zaposlenih. Vse je temeljilo na skrajno tveganih posojilih. Ob njihovem zlomu se je zamajalo vse svetovno gospodarstvo. Evropo je

prizadelo to, ker so v bleščeče bančne obljube evropski pokojninski skladi vlagali težko zbran denar. Izgubili so ogromne vsote. Zahodni svet se še po štirih letih ni pobral iz te krize, ki jo je povzročil pohlep tistih, ki imajo veliko denarja in bi ga želeli imeti še več.

Sl.04 – Velika depresija v ZDA 1920-1923, delavci iščejo delo na zaposlovalnem uradu.

IGRA MONOPOLI ZA DOKAZ TEORIJE

Ameriška sufražetka Elizabeth J. Magie Phillips je bila goreča podpornica in zagovornica ekonomista Henryja Georgesga, ki je nepremičninske špekulante obtožil, da izkoriščajo svoje najemnike in podnajemnike. Da bi dokazala njegovo teorijo, si je zamislila igro *The Landlord's Game*, predhodnico današnje igre *Monopoly*. Igra je kmalu okužila njene prijatelje v mestu Brentwood v državi Maryland v ZDA. Januarja 1904 je zanjo prejela celo patent. V njem je zapisano, da je to igra, ki prikazuje »bolne in napačne efekte špekuliranja z zemljišči in imetjem ter na zabaven način opozarja ljudi, da se ognejo špekulantom«.

Igro je nekaj časa neuspešno poskušala prodati velikim založnikom. Med njimi je bilo tudi podjetje Parker Brothers. Tako je Elizabeth začela kar sama s proizvodnjo igre. Kmalu so postali najbolj goreči igralci študentje ameriških ekonomskih univerz in preko njih se je igra razširila po vseh ZDA. Nekateri navdušenci so pričeli risati svoje igralne podlage in dopolnjevati pravila. Prodajalec Charles Darrow je okoli leta 1930 oblikoval danes znano različico *Monopoly*. To je podjetje Parker Brothers leta 1936 končno kupilo in razširilo po vsem svetu.

Sl.05 – Igra *Monopoly* je prva »ekonomska« igra.

V začetku druge svetovne vojne (1941) je British Secret Service oblikoval posebno različico, imenovano WWII, in jo razširil med zapornike v nemškem ujetništvu s pomočjo lažnih človekoljubnih društev. Znotraj igre so bili skrivaj vključene resnične mape, kompas, pravi denar in drugo, kar je bilo potrebno za uspešen pobeg.

V Evropi je za igro zadolžen založnik Hasbro iz Velike Britanije. Na vsake štiri do pet let se odvija svetovno prvenstvo v Monopolyju. Poslednje in dvanajsto po vrsti je bilo leta 2009 v Las Vegasu, zmagal pa je Norvežan Bjorn Halvard Knappskog. Monopoly je predhodnica različnih strateških ekonomskih iger, ki so doživele nov vzpon in zagon s prihodom osebnih računalnikov.